

การป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งใน จ.สงขลา

กรณีการ จิตบรรเจิดกุล วท.ม.* บงกช เชี่ยวชาญยนต์ วท.ม.* หทัยทิพย์ จุทอง รป.ม.* จิรวัฒน์ ศานติสุข วท.ม.*
จามรี อุทัยรัตน์ รป.ม.* และคณะ

สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ ๑๒ จังหวัดสงขลา กรมควบคุมโรค*

โรคพิษสุนัขบ้าเป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญที่หลายภาคส่วนพยายามเร่งรัดดำเนินการป้องกันและควบคุมโรคให้มีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่า มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จึงได้ดำเนินการพัฒนาการป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนสามารถค้นหาปัญหาและแก้ปัญหาโดยชุมชนเองมีระยะเวลาดำเนินงาน ๓ ระยะในเวลา ๓ ปี

การเลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ หมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอ คลองหอยโข่ง จ.สงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบปัญหาโรคพิษสุนัขบ้า และชุมชนมีความพร้อมและร่วมมือในการวิจัย กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำชุมชน อสม. ผู้สูงอายุ จนท.สธ. และปศุสัตว์ในพื้นที่ จำนวน ๓๐ คน เก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และแบบสำรวจครัวเรือน ใช้กระบวนการกลุ่มในการวิเคราะห์โจทย์ร่วมและเสริมพลังชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางออกร่วมกับชุมชน

ผลการศึกษาในระยะที่ ๑ พบว่าชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวกับสุนัขได้รอบด้าน ทั้งเรื่องการฉีดวัคซีนของสุนัข การจัดการสุนัขจรจัด สุนัขไล่กัด ในโรงเรียนและในหมู่บ้าน ระยะที่ ๒ นักวิจัยชุมชนสามารถควบคุมโรคด้วยตนเองโดยมีการทบทวนโครงการใหม่และจัดเรียงลำดับความสำคัญของโครงการ โดยตั้งเป้าหมายให้มีการประกาศใช้ระเบียบชุมชนเพื่อแก้ปัญหาอุบัติเหตุและโรคพิษสุนัขบ้า เริ่มตั้งแต่การออกแบบสำรวจ โดยการคิดข้อคำถามที่มีความเชื่อมโยงมีเหตุผลระหว่างข้อคำถามกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และสิ่งที่ต้องการให้เกิด เชื่อมโยงกับระเบียบชุมชน จากนั้นนำข้อมูลจากการสำรวจใช้ในการตั้งเป้าหมายการฉีดวัคซีน การประชาสัมพันธ์ และร่างเป็นระเบียบชุมชนผ่านการลงประชามติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จนสามารถประกาศใช้ระเบียบชุมชนในวันพิษสุนัขบ้าโลก ปี ๒๕๕๓ ระยะที่ ๓ มีการอบรมนักวิจัยให้สามารถฉีดวัคซีนสุนัขและลงทะเบียนสุนัขครอบคลุมทั้งพื้นที่ ๑๐๐ % พร้อมทั้งนำเงินที่ได้จากการฉีดวัคซีนมาตั้งเป็นกองทุนวัคซีนเพื่อให้มีเงินหมุนเวียนในพื้นที่ ทำให้นักวิจัยมีกำลังใจ เพิ่มขึ้นอย่างมาก และมีการอบรมจิตปัญญาเพื่อหาเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการร่วมคิดร่วมสร้างผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในความซับซ้อนของปัญหาในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาเอง และทำให้เกิดการพัฒนาทางสติปัญญาของผู้คนที่เกี่ยวข้องและสร้างพลังความรักสามัคคีในชุมชน อันจะเป็นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ต่อมาชุมชนได้มีนารูปแบบวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาทุกเรื่องของพื้นที่

ข้อเสนอแนะ การศึกษาในครั้งนี้ โจทย์ร่วมได้ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้ความตระหนักถึงปัญหาการดูแลและจัดการสุนัขในชุมชน ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการอยู่ร่วมกันระหว่าง “คนกับหมา” มากกว่าที่จะมุ่งเน้นเรื่องการรักษาโรคฉีดวัคซีนที่ภาครัฐดำเนินการอยู่ ซึ่งถือเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าให้กว้างขึ้นกว่าวิธีการที่ถูกกำหนดโดยภาครัฐ